

KATARZYNA NOWACKA-BANDOSZ*

Uniwersytet Szczeciński

ZAGRANICZNE OBROTY USŁUGAMI RYNKOWYMI W POLSCE I KRAJACH CZŁONKOWSKICH UNII EUROPEJSKIEJ

Streszczenie

Celem opracowania jest określenie uzyskiwanych przez Polskę korzyści z rozwoju handlu zagranicznego w sferze usług. W Polsce i innych krajach członkowskich Unii Europejskiej (UE) dokonano analizy kształtowania się najważniejszych mierników roli zagranicznych obrotów usługami, takich jak: stopa eksportu i importu, obroty na jednego mieszkańca, udział w światowym handlu usługami oraz wskaźniki międzynarodowej specjalizacji. Wnioski dla Polski dotyczą potencjalnych możliwości zwiększenia w jej gospodarce stosunkowo małej roli usług oraz konieczności budowania przewag konkurencyjnych w usługach nowoczesnych, pozwalających uzyskać większe korzyści z handlu usługami.

Słowa kluczowe: handel usługami, specjalizacja eksportowa Polski

Wprowadzenie

Charakteryzując handel zagraniczny Polski i innych krajów, na ogół mało uwagi poświęca się obrotom usługowym, bo z reguły generują one kilkakrotnie mniejsze wpływy niż towary. Wymiana międzynarodowa może jednak także

* Adres e-mail: knowacka@wneiz.pl.

przynosić ważne korzyści w sferze usług rynkowych¹. W opracowaniu podjęto próbę dokonania ich oceny, analizując mierniki roli zagranicznych obrotów usługami w Polsce i omawiając je na tle innych krajów członkowskich Unii Europejskiej.

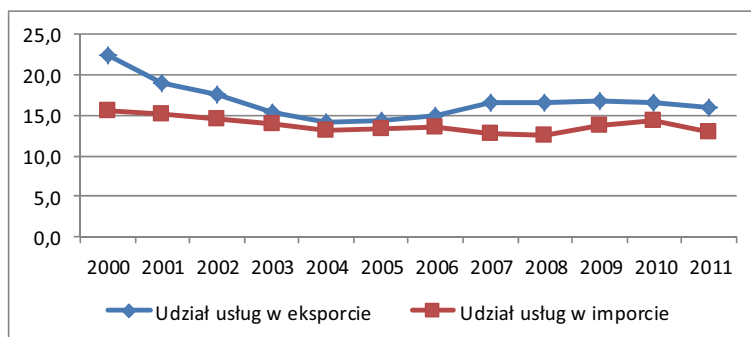
1. Udział usług w handlu towarami i usługami

W latach 2000–2011 polskie obroty usługowe charakteryzowały się tendencją rosnącą – ich wartość w tym okresie zwiększyła się ponad dwukrotnie. Pod koniec 2011 roku wartość usług sprzedanych za granicę wynosiła blisko 27 mld euro, a zakupionych – 22 mld euro, pomimo tego w analizowanym okresie udział usług w polskich obrotach towarami i usługami łącznie zmniejszył się w odniesieniu do eksportu z ponad 22% do 16%, natomiast w przypadku importu – z około 16% do 13% (rys. 1). Może to oznaczać, że międzynarodowa konkurencyjność Polski w handlu usługami była niższa niż w handlu towarami.

W Polsce udział usług w handlu towarami i usługami był mniejszy niż w handlu światowym, gdzie w 2010 roku na usługi przypadała 1/5 jego wartości. W wielu innych krajach członkowskich Unii Europejskiej, nawet tych zaliczanych do światowej czołówki eksporterów, udział usług w handlu towarami i usługami był także relatywnie niski. W przypadku Polski może jednak niepokoić malejąca tendencja tego wskaźnika, która w bardziej rozwiniętych gospodarkach na ogół nie występowała.

¹ Pod pojęciem usług rynkowych rozumie się usługi rejestrowane w bilansie usług, takie jak transportowe, podróże oraz usługi pozostałe z wyjątkiem usług rządowych.

Rysunek 1. Udział usług w obrotach towarami i usługami w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Balance of Payments by Country*, w: *Eurostat Statistics*, Eurostat, Luksemburg, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (sierpień 2012).

Na podstawie danych zawartych w tabeli 1 można zauważyć pewną prawidłowość, a mianowicie w bardziej rozwiniętych gospodarkach krajów członkowskich tzw. starej Unii Europejskiej rola usług w eksporcie z reguły rosła. Oznacza to, że usługi stawały się coraz ważniejszym czynnikiem wzrostu gospodarczego tych państw, a zwłaszcza: Irlandii, Luksemburga, Wielkiej Brytanii, Francji, Finlandii, Portugalii, Danii, Szwecji, Belgii i Niemiec. W mniej rozwiniętych nowych krajach członkowskich rola usług w wymianie międzynarodowej raczej malała, co oznacza, że krajom cechującym się relatywnie niższym poziomem rozwoju gospodarczego znacznie trudniej jest wypracować atrakcyjną ofertę eksportową w usługach niż w towarach. Dotyczyło to głównie: Bułgarii, Słowacji, Łotwy, Polski, Litwy, Czech i Estonii. W wymienionych krajach u źródeł tego problemu może leżeć także niedostatecznie szybka modernizacja ich gospodarek, o czym świadczy niższy stopień serwicyzacji.

Tabela 1. Udział usług w eksporcie towarów i usług w krajach UE

Kraj	2000	2005	2010	2011
1	2	3	4	5
Luksemburg	69,6	73,2	79,9	79,0
Grecja	65,4	65,7	62,4	58,5
Irlandia	21,1	36,6	47,0	48,0
Wielka Brytania	29,5	34,7	38,1	37,7
Dania	32,2	34,1	38,2	36,7
Hiszpania	31,1	32,4	32,5	31,3
Portugalia	26,3	28,0	32,0	30,8
Szwecja	b.d.	24,1	28,8	28,4

1	2	3	4	5
Francja	21,2	21,7	26,9	27,5
Łotwa	35,2	28,5	28,7	26,8
Austria	26,0	26,0	26,8	26,1
Belgia	b.d.	18,4	24,1	21,7
Bułgaria	30,7	27,3	24,9	21,1
Słowenia	17,6	18,0	19,7	18,5
Węgry	16,9	17,1	17,4	16,7
Włochy	b.d.	b.d.	17,9	16,7
Polska	22,5	14,4	16,5	16,0
Holandia	18,9	18,4	16,3	16,0
Litwa	20,6	20,7	16,4	15,6
Niemcy	12,8	13,8	15,4	14,4
Czechy	18,9	14,1	15,5	14,3
Rumunia	14,3	15,5	15,0	14,0
Słowacja	15,8	12,1	8,3	7,8
Estonia	30,6	28,9	27,9	b.d.
Cypr	b.d.	80,0	83,9	b.d.
Malta	30,3	b.d.	b.d.	b.d.
Finlandia	14,3	20,5	b.d.	b.d.

Źródło: jak pod rys. 1.

2. Stopa eksportu i import

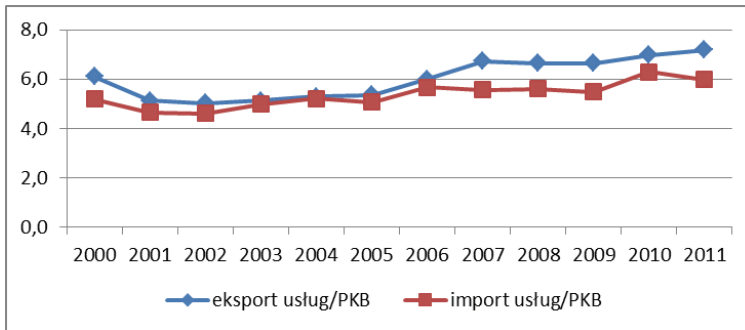
Stopień serwicyzacji polskiej gospodarki utrzymuje się na niższym poziomie niż w Unii Europejskiej. Jest to konsekwencją deformacji gospodarczej z poprzedniego okresu, która utrzymuje się pomimo przekształceń zachodzących od początku lat 90. XX wieku². W 2010 roku odsetek osób pracujących w sektorze usług w Polsce wynosił 57,3%, podczas gdy w UE – 71,6%, a w strefie euro – 73,7%. Na wyraźnie niższym poziomie kształtował się również udział usług w wartości dodanej brutto, czyli było to odpowiednio 64,9%, 73,6% i 73,8%³.

W związku z powyższym także stopa eksportu i importu usług w Polsce była stosunkowo niska – w 2000 roku udział eksportu usług w relacji do PKB wynosił 6,10%, a po 11 latach wzrósł do 7,2%; wskaźnik dla importu wzrósł z 5,3% do 6,0% (rys. 2).

² *Ewolucja sektora usług w Polsce w latach 1995–2008*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa, kwiecień 2010, s. 3.

³ *Rocznik statystyki międzynarodowej 2012*, GUS, Warszawa 2012, s. 63–64.

Rysunek 2. Stopa eksportu i importu w Polsce

Źródło: jak pod rys. 1.

Stopa eksportu w Polsce jest znacznie niższa w stosunku do relacji uzyskiwanej przez inne państwa Europy Środkowej i Wschodniej o podobnym stopniu rozwoju gospodarczego. Na Łotwie, Węgrzech, w Bułgarii, Słowenii, na Litwie i w Czechach stopa eksportu była około dwukrotnie wyższa niż w Polsce (tab. 2). Są to co prawda stosunkowo nieduże kraje ze znacznie mniejszymi rynkami wewnętrznymi, a w przypadku takich gospodarek wspomniany wskaźnik z reguły kształtuje się na stosunkowo wyższym poziomie⁴. Jeżeli porównać jednak stopę eksportu w Polsce z uzyskiwaną przykładowo przez Francję i Wielką Brytanię, czyli zdecydowanie większe gospodarki (zarówno pod względem PKB, jak i największej w UE liczby ludności), to nadal wskaźnik dla Polski będzie się kształtował się na niższym poziomie. Małą stopę eksportu należy zatem wiązać nie tylko z wielkością polskiej gospodarki, ale przede wszystkim z tradycyjnym charakterem specjalizacji eksportowej i – co za tym idzie – małym zaangażowaniem Polski w międzynarodowy podział pracy w usługach.

⁴ J. Narekiewicz, J. Staškiewicz, *Charakterystyka obrotów polskiego handlu zagranicznego w latach 1990–2008*, w: *Podstawy handlu zagranicznego*, red. J. Dudziński, Difin, Warszawa 2010, s. 215.

Tabela 2. Stopa eksportu w krajach UE

Kraj	2000	2005	2010	2011
Luksemburg	97,7	106,8	124,1	121,7
Irlandia	20,3	29,2	47,1	50,6
Dania	14,9	16,6	19,0	19,5
Belgia	b.d.	14,3	18,8	18,0
Łotwa	14,6	13,4	15,2	15,7
Węgry	12,6	11,5	15,0	15,4
Austria	11,9	13,8	14,2	14,6
Bułgaria	16,5	15,3	14,3	14,0
Szwecja	b.d.	11,3	14,0	13,9
Słowenia	9,4	11,2	13,0	13,6
Grecja	15,2	14,1	12,5	13,3
Holandia	12,6	12,3	12,0	12,5
Litwa	9,2	11,8	11,2	12,1
Wielka Brytania	8,0	8,9	11,2	11,9
Portugalia	7,6	7,8	10,1	11,1
Czechy	11,5	9,1	10,6	10,7
Hiszpania	9,0	8,3	8,9	9,5
Francja	6,0	5,7	7,5	8,0
Niemcy	4,2	5,7	7,3	7,3
Polska	6,1	5,4	7,0	7,2
Słowacja	10,9	9,2	6,7	6,9
Rumunia	4,6	5,1	5,3	5,4
Włochy	b.d.	b.d.	4,8	4,8
Estonia	25,7	23,0	23,7	b.d.
Cypr	b.d.	36,6	34,1	b.d.
Malta	27,3	b.d.	b.d.	b.d.
Finlandia	6,3	8,6	b.d.	b.d.

Źródło: jak pod rys. 1.

Największą stopę eksportu uzyskiwały stare kraje członkowskie, posiadające relatywnie małe gospodarki, czyli głównie Luksemburg, Irlandia i Dania. Odwrotna zależność między wielkością rynku wewnętrznego a stopą eksportu i importu występowała również w odniesieniu do handlu towarami⁵, jednak w przypadku usług wskaźniki te kształtowały się z reguły na kilkukrotnie niższym poziomie niż przy towarach. W Polsce w 2010 roku udział eksportu towarów w relacji do PKB przekroczył 35%, a więc był nawet pięciokrotnie wyższy niż udział usług w PKB. Przyczyn tego zjawiska należy upatrywać w niskim umiędzynarodowieniu usług, które jest ogólnościową prawidłowością.

⁵ M.J. Radło, O. Kowalewski, *Globalizacja polskiej gospodarki*, Materiały i Studia NBP, z. 220, Warszawa 2008, s. 9 i dalsze.

Niskie umiędzynarodowienie usług wynika z ich specyficznych cech, będących konsekwencją ich niematerialnego charakteru⁶. Chodzi między innymi o to, że w przypadku wielu rodzajów usług (zwłaszcza o charakterze naukowo-technicznym) występują znaczne trudności z oddzieleniem ich od towarów przemysłowych wysokiej techniki (ang. *high-tech*), ponieważ są one z nimi immanentnie związane (tkwią wewnątrz wyrobów), zwiększając przez to ich cenę, a zatem i stopień umiędzynarodowienia towarów. Ponadto wiele usług świadczonych jest w związku z eksportowanymi towarami (np. pakowanie, kontrola jakości, serwis gwarancyjny). Podnoszą one wartość usług na rynku wewnętrznym, ale są właściwie nieobecne na rynku światowym, gdyż do eksportu zaliczany jest tylko gotowy produkt finalny – towar. Niski stopień umiędzynarodowienia usług wynika też z faktu, że handel usługami jest często bardziej skomplikowany pod względem organizacyjnym i marketingowym niż zagraniczna sprzedaż towarów. Wiele branż usługowych zostało zdominowanych przez małe prywatne przedsiębiorstwa, często rodzinne, które nie podejmują działalności za granicą⁷.

Z przeprowadzonych badań wynika, że rola usług w tworzeniu dochodu narodowego była w Polsce niższa niż w większości krajów UE (zwłaszcza tzw. starych państw członkowskich). Z punktu widzenia polskiej gospodarki ważne jest jednak to, że stopa eksportu przewyższała stopę importu w usługach i była to tendencja długookresowa, odzwierciedlająca strukturalną nadwyżkę w obrotach usługami. Uzyskiwane środki finansowe wpływają łagodząco na bilans rachunku obrotów bieżących w sytuacji problemów z rosnącym deficytem bilansu handlowego.

3. Obroty na jednego mieszkańca

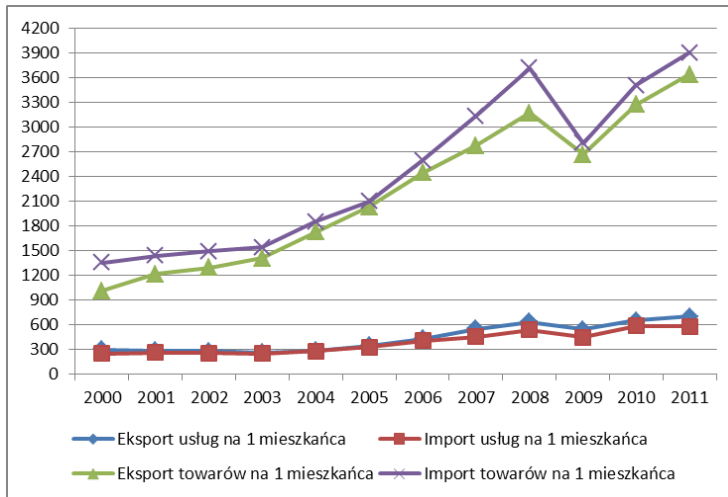
Znaczenie obrotów usługami w polskiej gospodarce obrazuje kolejny miernik – wielkość eksportu i importu przypadająca na jednego mieszkańca. Wskaźnik *per capita* w Polsce w 2011 roku wynosił około 695 euro, a importu – 580 euro i był odpowiednio pięcio- i siedmiokrotnie niższy od analogicznych

⁶ Szerzej H. Nakonieczna-Kisiel, *Usługi w wymianie międzynarodowej*, w: *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Wybrane zagadnienia*, red. J. Dudziński, H. Nakonieczna-Kisiel, Wydawnictwo Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu w Szczecinie, Szczecin 2007, s. 99.

⁷ Ibidem.

wskaźników dla towarów. Od początku obecnej dekady nastąpił ponad dwukrotny wzrost obu wskaźników dla usług, a trzy- lub czterokrotny dla towarów (rys. 3).

Rysunek 3. Obroty handlu zagranicznego *per capita* w Polsce

Źródło: jak pod rys. 1.

Jeżeli porównać dane na temat eksportu usług Polski *per capita* z wielkościami uzyskiwanymi przez inne kraje, ponownie ujawni się relatywnie niższa wartość rodzimego wskaźnika (tab. 3). Z jednej strony może to obrazować różnicę dotyczącą poziomu rozwoju gospodarczego, w tym także serwicyzacji, Polski i tych krajów (zwłaszcza tzw. starej UE), z drugiej zaś – sytuacja ta może wskazywać na istniejące w polskiej gospodarce możliwości zwiększenia roli usług przez bardziej efektywne wykorzystanie posiadanego potencjału ludzkiego. Jak zauważa J. Misala, z doświadczeń historycznych wynika dość jednoznacznie, że to właśnie ludzie wraz z ich skłonnościami i zdolnościami (do oszczędzania, inwencji i innowacji oraz samoorganizowania się) są najważniejszym elementem, spajającym wszystkie inne komponenty międzynarodowej konkurencyjności krajów⁸.

W rozwoju nowych przewag konkurencyjnych niezwykle ważną rolę powinny odgrywać działania sprzyjające poprawie zdolności innowacyjnych przedsiębiorstw, takie jak ulgi inwestycyjne dostosowane do potrzeb innowa-

⁸ J. Misala, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011, s. 78–79.

cyjnych przedsiębiorstw, a przede wszystkim odpowiednie procedury związane z dostępem do finansowania rozwoju nowoczesnych usług, szczególnie poszukiwanych na światowym rynku. Konieczne są też odpowiednie rozwiązania instytucjonalne, w tym przejrzysty system regulacji wspierających inwestycje w innowacje (np. na wzór funkcjonującego w Niemczech). Warto zastanowić się też nad utworzeniem w Polsce publicznego *venture capital* (VC), jak uczyniono to w innych krajach, np. Stanach Zjednoczonych. Kapitał publiczny powinien wspierać działalność innowacyjną właśnie przez tworzenie takich instytucji⁹. Pomoc państwa może być także udzielana w postaci ulg i zwolnień podatkowych dla przedsiębiorstw prowadzących innowacyjne badania w usługach.

Tabela 3. Wartość eksportu usług *per capita* w krajach UE

Kraj	2000	2005	2010	2011
Luksemburg	49548	70093	99541	101852
Irlandia	5677	11626	16439	17652
Dania	4858	6360	8078	8395
Belgia	b.d.	4165	6185	6064
Szwecja	b.d.	3747	5250	5727
Austria	3088	4124	4863	5235
Holandia	3309	3860	4248	4524
Wielka Brytania	2191	2740	3081	3335
Grecja	1919	2451	2510	2522
Francja	1434	1556	2231	2470
Słowenia	1022	1606	2252	2356
Niemcy	1052	1535	2207	2288
Hiszpania	1416	1757	2027	2200
Portugalia	951	1149	1634	1782
Czechy	715	931	1503	1573
Węgry	622	1015	1453	1551
Łotwa	516	752	1217	1412
Włochy	b.d.	b.d.	1223	1249
Litwa	325	723	923	1147
Słowacja	446	654	809	872
Bułgaria	283	458	683	720
Polska	293	343	647	695
Rumunia	84	188	307	342
Estonia	1154	1910	2530	b.d.
Cypr	b.d.	6651	7362	b.d.
Malta	3077	b.d.	b.d.	b.d.
Finlandia	1600	2592	b.d.	b.d.

Źródło: jak pod rys. 1.

⁹ Szerzej K. Janasz, *Kapitał w finansowaniu działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w Polsce*, Difin, Warszawa 2010, s. 234–238.

Oprócz instrumentów wzmacniających przewagi konkurencyjne przez poprawę innowacyjności polskich usług, ważna jest też ich promocja za granicą. Funkcję tę mogą pełnić instrumenty bezpośredniego wsparcia dla przedsiębiorców (np. dofinansowanie pokazów, konferencji, wydawnictw i materiałów promujących eksport, a także świadectw, certyfikatów i atestów wymaganych na rynkach zagranicznych) lub wsparcia pośredniego, płynącego z szeroko rozumianych instytucji otoczenia biznesu (np. funkcjonowanie portali dostarczających informacji o warunkach i możliwościach eksportu na różne rynki, a także działalność wydziałów promocji handlu i Inwestycji, ambasad i konsulatów RP oraz centrów obsługi inwestorów i eksporterów)¹⁰.

Do finansowych instrumentów wspierania eksportu zalicza się natomiast przede wszystkim ubezpieczenia eksportowe (w KUKE SA gwarantowane przez Skarb Państwa), Rządowy Program Wspierania Eksportu (przez udzielanie zagranicznym nabywcom kredytów finansujących kontrakty eksportowe na zakup polskich towarów i usług) oraz Program DOKE (dopłaty do oprocentowania kredytów eksportowych)¹¹.

4. Udział w światowym handlu usługami

W 2010 roku w rankingu Światowej Organizacji Handlu Polska zajęła 30. miejsce wśród eksporterów usług (z udziałem 0,9% światowych wpływów), a 31. w imporcie (0,8%)¹². W ostatnim dziesięcioleciu pozycja Polski na globalnym rynku usług nieco się poprawiła, przede wszystkim w imporcie (z 36. miejsca w 2000 roku na pozycję 34. w 2005 roku), zaś w eksporcie była to zmiana symboliczna (z 32. miejsca w 2000 roku na pozycję 31. w 2005 roku)¹³.

Rosnący w Polsce import usług w coraz większym stopniu zaspokajał potrzeby konsumentów, zwłaszcza firm zgłaszających zapotrzebowanie głównie na usługi pozostałe. Udział tych usług w imporcie usług ogółem wzrósł z 45%

¹⁰ Szerzej na ten temat zob. *Instrumenty umiędzynarodowienia działalności przedsiębiorców*, Departament Instrumentów Wsparcia, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2010.

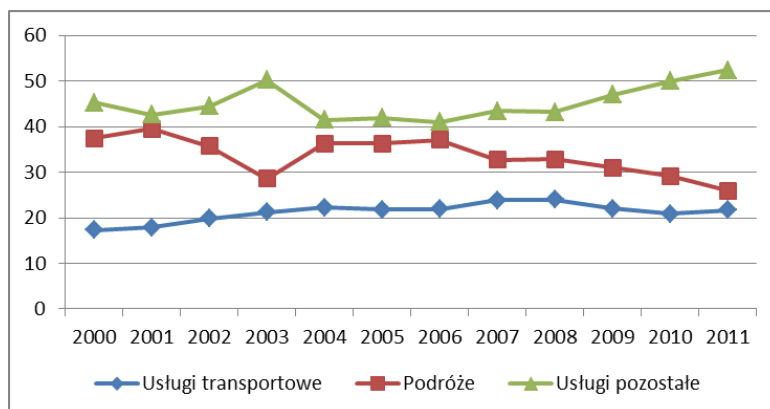
¹¹ Więcej informacji na temat programów finansowania eksportu przez finansowanie nabywcy znajduje się w serwisie internetowym Banku Gospodarstwa Krajowego, <http://www.bgk.pl/Finansowanie%20nabywcy>.

¹² *International Trade Statistics 2011*, World Trade Organization, Genewa 2011, s. 26.

¹³ *International Trade Statistics 2006*, World Trade Organization, Genewa 2006, s. 19; *International Trade Statistics 2001*, World Trade Organization, Genewa 2001, s. 23.

w 2000 roku do 52% w 2011 roku (rys. 4). Zwiększył się też odsetek przypadający na usługi transportowe – z 17% do 22%, relatywnie zmniejszyły się zaś wydatki na podróże zagraniczne – z 37% do 26%.

Rysunek 4. Struktura importu usług w Polsce

Źródło: jak pod rys. 1.

Dynamiczny wzrost importu usług w pierwszej połowie bieżącego wieku wiązał się z ożywieniem polskiej gospodarki, a także wynikał z nasilenia procesów przygotowywania firm do przyszłego członkostwa w UE¹⁴. Zwiększające się w następnych latach wydatki, zwłaszcza na usługi pozostałe, odzwierciedlały duże zapotrzebowanie różnych dziedzin polskiej gospodarki na nowoczesne rozwiązania i technologie.

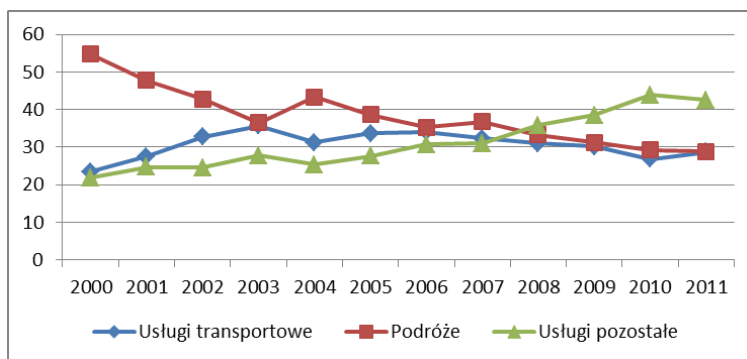
Także krajowi usługodawcy zostali zmuszeni do podniesienia jakości i atrakcyjności swojej oferty, ponieważ konkurencja ze strony importowanych usług stanowiła dla nich realne zagrożenie. Sytuacja ta zmuszała do szybkiego wdrażania postępu naukowo-technicznego i koncentracji na wybranych usługach, co pozwalało uzyskiwać poprawę ich jakości i wzrost efektywności produkcji¹⁵. Proces ten zachodził w Polsce od początku obecnej dekady, jednak przekształcenia nie były zbyt intensywne, bowiem przez większość analizowanego okresu usługi pozostałe stanowiły najmniejszą pozycję w strukturze pol-

¹⁴ A. Marzec, *Usługi w obrotach handlu zagranicznego*, w: *Gospodarka i handel zagraniczny Polski w 2003 roku*, red. A. Marzec, J. Przystupa, Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego, Warszawa 2004, s. 114.

¹⁵ H. Nakonieczna-Kisiel, *Makroekonomiczne aspekty handlu zagranicznego*, w: *Podstawy handlu zagranicznego...*, s. 51.

skiego eksportu, ale ich rola rosła. W 2002 roku przypadało na nie około 1/4 usług ogółem, podczas gdy usługi transportowe generowały 33% wpływów, a podróże – 43%. Pod koniec 2011 roku odsetek usług pozostałych wzrósł do 43%, a zmniejszyła się rola usług transportowych i podróży – do 29% (w przypadku obu usług – rys. 5).

Rysunek 5. Struktura eksportu usług w Polsce

Źródło: jak pod rys. 1.

Przekształcenia w strukturze polskiego eksportu należy ocenić pozytywnie, ponieważ przyczyniły się do poprawy pozycji Polski w światowym handlu usługami ogółem. W ubiegłej dekadzie przypadający na Polskę odsetek globalnego eksportu usług zwiększył się z 0,71% do 0,89%, a przyczyniły się do tego głównie lepsze wyniki w usługach pozostałych, których odsetek wzrósł z 0,15% do 0,39%, a także – w mniejszym stopniu – w usługach transportowych (z 0,17% do 0,24%). Relatywnie zmniejszyła się natomiast rola podróży zagranicznych – z 0,39% do 0,26% (tab. 4).

Tabela 4. Udział eksportu usług transportowych, podróży oraz pozostałych usług w Polsce w światowym eksporcie usług ogółem (%)

Wyszczególnienie	2000	2005	2010
Udział Polski w światowym eksporcie usług ogółem, w tym:	0,71	0,66	0,89
udział usług transportowych	0,17	0,22	0,24
udział podróży zagranicznych	0,39	0,25	0,26
udział usług pozostałych	0,15	0,18	0,39

Źródło: jak pod rys. 1.

Pozycja Polski w eksporcie na tle krajów Unii Europejskiej pozostała relatywnie niska, zwłaszcza w porównaniu ze starymi krajami członkowskimi. Niestety, Polska wypada niekorzystnie zwłaszcza w porównaniu z krajami o zbliżonej (Hiszpania) lub nawet niższej liczbie ludności (np. Belgia, Holandia). Wśród nowych krajów UE Polska plasowała się najwyżej (tab. 5).

Tabela 5. Udział krajów UE w światowym eksporcie usług

Kraj	2000	2005	2010
Wielka Brytania	8,05	8,27	6,87
Niemcy	5,40	6,36	6,49
Francja	5,43	4,91	5,19
Hiszpania	3,54	3,80	3,35
Włochy	b.d.	b.d.	2,65
Irlandia	1,34	2,40	2,64
Holandia	3,28	3,16	2,53
Belgia	b.d.	2,19	2,41
Luksemburg	1,34	1,62	1,80
Szwecja	b.d.	1,70	1,76
Dania	1,62	1,73	1,61
Austria	1,54	1,70	1,46
Grecja	1,31	1,37	1,02
Polska	0,71	0,66	0,89
Portugalia	0,61	0,61	0,62
Czechy	0,46	0,48	0,57
Węgry	0,40	0,52	0,52
Rumunia	0,12	0,21	0,24
Cypr	b.d.	0,25	0,21
Bułgaria	0,14	0,18	0,19
Słowenia	0,13	0,16	0,17
Słowacja	0,15	0,18	0,16
Estonia	0,10	0,13	0,12
Litwa	0,07	0,12	0,11
Łotwa	0,08	0,09	0,10
Malta	0,07	b.d.	b.d.
Finlandia	0,52	0,68	b.d.

Źródło: jak pod rys. 1.

Należy się zastanowić, w jaki sposób większe korzyści z handlu usługami krajów starej UE, a na ogół mniejsze nowych krajów członkowskich, w tym Polski, są zdeterminowane charakterem specjalizacji eksportowej tych państw.

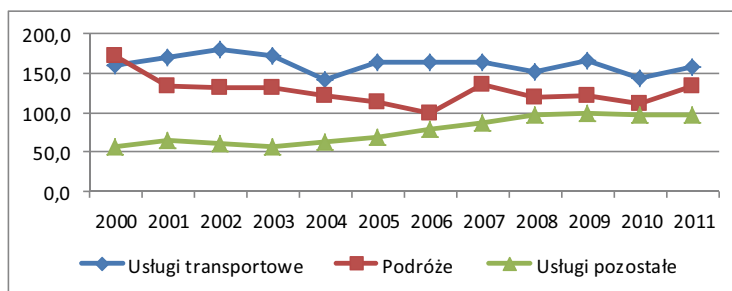
5. Międzynarodowa specjalizacja w usługach

Dotychczas międzynarodowa specjalizacja Polski zdeterminowana była głównie przewagami komparatywnymi, uzyskiwanymi w usługach transportowych oraz podróżach. W obu przypadkach przewagi te stawały się jednak coraz niższe, o czym świadczą zmniejszające się w ubiegłej dekadzie wartości wskaźnika TC – ze 180 w do 143 dla usług transportowych i z 171 do 111 dla podróży (rys. 6). Może to oznaczać, że eksporterzy tych usług z Polski doświadczali coraz większej konkurencji ze strony zagranicznych dostawców. Zagadnienie to jest bardzo rozległe i obejmuje także na przykład kwestie dotyczące ogólnego poziomu postępu naukowo-technicznego w całej gospodarce oraz wielkości podaży usług, determinowanej także czynnikami wewnętrznymi. Najtrudniejsza sytuacja występowała w usługach pozostałych, gdzie na ogół nie uzyskiwano pokrycia eksportu importem ($TC < 100$). Przyczyną takiej sytuacji mógł być zasygnalizowany problem nieefektywnego wykorzystania zasobów materialnych oraz niematerialnych lub ich niedoboru, uniemożliwiającego sfinansowanie niezbędnych nakładów na produkcję i dostarczenie na rynek światowy nowoczesnych usług. Chodzi o usługi pozostałe¹⁶, na które rośnie zapotrzebowanie za granicą, a co za tym idzie ich eksport przynosi innym krajom największe korzyści z handlu. Przykład niektórych państw członkowskich UE pokazuje także, że rozwój specjalizacji w usługach nowoczesnych jest warunkiem osiągnięcia poprawy pozycji na światowym rynku usług.

Najważniejsi dostawcy usług na światowy rynek spośród krajów członkowskich, czyli Wielka Brytania, Niemcy i Francja (w 2010 roku te trzy kraje wygenerowały około 1/5 globalnego eksportu usług), specjalizowały się głównie w handlu usługami pozostałymi. Świadczą o tym z reguły najwyższe wartości TC w usługach pozostałych (wyższe niż w usługach transportowych i podróżach, co wyszczególniono w tab. 6).

¹⁶ Do grupy usług pozostałych zalicza się: usługi łącznościowe, budowlane, ubezpieczeniowe, finansowe, informatyczne i informacyjne, prawa autorskie, patenty i opłaty licencyjne, pozostałe usługi handlowe (nazywane też biznesowymi) oraz kulturalne, rekreacyjne i usługi dla ludności.

Rysunek 6. Wskaźnik międzynarodowej specjalizacji (TC)^a Polski w usługach transportowych, podróżach oraz usługach pozostałych w latach 2000–2011

^a $TC_i = (X_i/M_i) * 100$, gdzie X_i – wartość eksportu usługi i ; M_i – wartość importu usługi i .

Źródło: jak pod rys. 1.

Tabela 6. Wskaźniki międzynarodowej specjalizacji (TC) krajów UE w usługach transportowych, podróżach i usługach pozostałych

Usługi	Kraje	2000	2005	2010	2011
1	2	3	4	5	6
Usługi transportowe	Wielka Brytania	79	87	109	116
Podróże zagraniczne		57	51	65	69
Usługi pozostałe		225	226	228	238
Usługi transportowe	Niemcy	75	86	87	86
Podróże zagraniczne		35	39	44	46
Usługi pozostałe		72	98	120	116
Usługi transportowe	Francja	103	87	91	86
Podróże zagraniczne		173	138	120	124
Usługi pozostałe		b.d.	118	120	133
Usługi transportowe	Hiszpania	83	87	97	100
Podróże zagraniczne		503	318	313	346
Usługi pozostałe		83	90	102	108
Usługi transportowe	Włochy	b.d.	b.d.	57	57
Podróże zagraniczne		b.d.	b.d.	143	149
Usługi pozostałe		b.d.	b.d.	79	81
Usługi transportowe	Irlandia	53	108	223	249
Podróże zagraniczne		104	79	53	60
Usługi pozostałe		54	83	91	95
Usługi transportowe	Holandia	130	144	136	142
Podróże zagraniczne		59	65	66	70
Usługi pozostałe		b.d.	103	119	117
Usługi transportowe	Belgia	b.d.	113	125	124
Podróże zagraniczne		b.d.	66	55	52
Usługi pozostałe		b.d.	131	126	122

1	2	3	4	5	6
Usługi transportowe	Luksemburg	159	211	204	194
Podróże zagraniczne		137	121	116	120
Usługi pozostałe		b.d.	170	187	182
Usługi transportowe	Szwecja	132	152	130	139
Podróże zagraniczne		51	64	84	88
Usługi pozostałe		b.d.	142	166	161
Usługi transportowe	Dania	128	151	139	134
Podróże zagraniczne		79	77	63	62
Usługi pozostałe		b.d.	91	111	113
Usługi transportowe	Austria	112	104	106	100
Podróże zagraniczne		157	172	182	189
Usługi pozostałe		137	134	154	156
Usługi transportowe	Grecja	194	222	189	195
Podróże zagraniczne		203	439	446	464
Usługi pozostałe		90	91	71	91
Usługi transportowe	Polska	159	164	143	158
Podróże zagraniczne		171	113	111	133
Usługi pozostałe		57	70	98	98
Usługi transportowe	Portugalia	73	97	145	155
Podróże zagraniczne		236	253	257	274
Usługi pozostałe		87	108	111	112
Usługi transportowe	Czechy	195	133	123	115
Podróże zagraniczne		233	200	175	167
Usługi pozostałe		71	73	100	101
Usługi transportowe	Węgry	73	96	118	124
Podróże zagraniczne		227	173	222	226
Usługi pozostałe		67	97	105	105
Usługi transportowe	Rumunia	101	75	167	169
Podróże zagraniczne		84	114	69	72
Usługi pozostałe		b.d.	100	102	98
Usługi transportowe	Cypr	b.d.	142	141	146
Podróże zagraniczne		b.d.	250	191	208
Usługi pozostałe		b.d.	383	556	b.d.
Usługi transportowe	Bułgaria	86	109	141	120
Podróże zagraniczne		200	186	295	297
Usługi pozostałe		95	80	94	116
Usługi transportowe	Słowenia	139	176	170	181
Podróże zagraniczne		188	205	209	239
Usługi pozostałe		77	80	91	88
Usługi transportowe	Słowacja	230	133	95	102
Podróże zagraniczne		146	143	115	112
Usługi pozostałe		b.d.	b.d.	61	71
Usługi transportowe	Estonia	169	134	184	162
Podróże zagraniczne		250	222	170	156
Usługi pozostałe		97	120	140	b.d.
Usługi transportowe	Litwa	222	177	170	145
Podróże zagraniczne		156	124	130	169
Usługi pozostałe		b.d.	163	123	117

1	2	3	4	5	6
Usługi transportowe	Łotwa	356	242	276	277
Podróże zagraniczne		53	58	99	101
Usługi pozostałe		106	124	133	139
Usługi transportowe	Malta	94	134	93	81
Podróże zagraniczne		295	b.d.	349	387
Usługi pozostałe		b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Usługi transportowe	Finlandia	64	57	55	51
Podróże zagraniczne		76	71	68	81
Usługi pozostałe		94	118	b.d.	b.d.

Źródło: jak pod rys. 1.

Inne stare kraje członkowskie także silnie specjalizowały się w usługach pozostałych, przy czym Włochy, Grecja, Hiszpania, Portugalia i Austria posiadały nawet większe przewagi konkurencyjne w zakresie podróży zagranicznych, zawdzięczając to szczególnie korzystnym warunkom naturalnym do rozwoju turystyki. Z kolei Irlandia, Holandia, Dania i Luksemburg specjalizowały się w usługach transportowych. Należy podkreślić, że niemal wszystkie z wymienionych krajów (z wyjątkiem przede wszystkim Włoch i Grecji) jednocześnie utrzymywały wysoką konkurencyjność w usługach pozostałych.

Nowe kraje UE (z wyjątkiem Cypru) rozwijały głównie specjalizację w usługach transportowych i/lub podróżach, z reguły nie wykazywały zaś trwałych przewag konkurencyjnych w usługach pozostałych, a przewagi ujawnione w ostatnich latach były niewielkie. W większości krajów TC na ogół było mniejsze od 100 lub nieznacznie przekraczało tę wartość (wyjątek stanowiły Estonia, Łotwa i Litwa). W Polsce wskaźnik obliczony dla usług pozostałych także osiągał niską wartość, przy czym należy podkreślić jego niemal systematyczną poprawę.

Do rozwoju specjalizacji Polski w usługach pozostałych przyczyniła się intensyfikacja działalności centrów offshoringu, których powstawanie obserwuje się tu od końca lat 90. XX wieku. Naturalną konsekwencją tego typu inwestycji jest rozwój eksportu usług zaliczanych głównie do pozostałych, chociaż – jak wynika z doświadczeń innych krajów – efekt ten następował nie od razu, a dopiero po kilku latach¹⁷.

¹⁷ Szerzej m.in.: A. Zorska, *Outsourcing i przenoszenie usług na świecie. Wnioski dla Polski*, „Gospodarka Narodowa” 2007, nr 1–2, s. 52 i dalsze; S.M. Szukalski, *Delokalizacja potencjału usług jako instrument wzrostu konkurencyjności gospodarki*, w: *Unia Europejska. Integracja, konkurencyjność, rozwój*, red. K.A. Kłosiński, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007, s. 79 i dalsze; M.J. Radło, *Delokalizacja w rozszerzonej Unii Europejskiej. Podstawowe zagadnienia, debata, tendencje, bilans przepływów kapitałowych*, w: *Delokalizacja w rozszerzonej Unii Euro-*

Liczba centrów usługowych w Polsce od lat systematycznie wzrasta. W latach 2005–2011 powstało aż 250 nowych centrów usług, zaś największy jednoroczny przyrost odnotowano w latach 2006 i 2008 (w obu tych latach powstały po 44 centra). W poszczególnych latach 2005, 2007 i 2011 zarejestrowano także ponad 30 centrów. Ważnym wskaźnikiem dynamicznego rozwoju tego sektora w Polsce był w ostatnich latach znaczny wzrost generowanych miejsc pracy. W rezultacie Polska została uznana za lidera, jeśli chodzi o wielkość zatrudnienia w omawianym sektorze w Europie Środkowo-Wschodniej. Na kolejnych miejscach znalazły się: Czechy, Węgry, Rumunia, Słowacja i Bułgaria¹⁸.

Grupa analityczna Everest w raporcie zatytułowanym *Market Vista Location Heatmap* z października 2011 roku zakwalifikowała Polskę do grona państw „dojrzałych” do inwestycji offshoringowych. Wśród państw zakwalifikowanych do tego grona znalazły się oczywiście dotychczasowi liderzy, jak Brazylia, Chiny, Filipiny i Indie¹⁹. Atutem Polski jako lokalizacji offshoringowej, oprócz niższych kosztów pracy, atrakcyjnego położenia geograficznego, bliskości kulturowej między innymi w stosunku do krajów Europy Zachodniej, jest duże doświadczenie w nowoczesnych usługach biznesowych, a więc i coraz większa liczba specjalistów z tego zakresu. Zdaniem ekspertów wysoka ocena atrakcyjności Polski jako wiodącej lokalizacji pod inwestycje z tej branży to również rezultat gotowości ze strony władz państwowych i lokalnych do kooperacji z inwestorami zagranicznymi. Do rosnącej popularności Polski przyczyniło się także postrzeganie jej jako lokalizacji bezpiecznej politycznie i gospodarczo (przykładowo w Brazylii ujawniały się problemy z inflacją, a w krajach Bliskiego Wschodu wybuchały rewolucje)²⁰. Według ekspertów, w kolejnych latach coraz bardziej rozwinięty polski rynek usług biznesowych nadal będzie przyciągać zagranicznych inwestorów, dzięki czemu Polska ma szansę z usług biznesowych uczynić narodową specjalizację.

pejskiej. *Perspektywa wybranych państw UE. Wnioski dla Polski*, red. A. Hildebrandt, T. Kalinowski, M. Nowicki, P. Pelczar, M.J. Radło, P. Susmarski, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Analiz i Strategii, Warszawa 2006, s. 33–36.

¹⁸ *Sektor nowoczesnych usług biznesowych w Polsce*, Związek Liderów Sektora Usług Biznesowych, Warszawa 2012, s. 10–13.

¹⁹ <http://www.everestgrp.com>.

²⁰ P. Olwert, *Tygrys zwany Polską?*, <http://www.Newsweek.pl> (11.05.2012).

Podsumowanie

Z przeprowadzonych badań wynika, że rola zagranicznych obrotów usługowych w Polsce była relatywnie niska, aczkolwiek można zauważyć tendencję wzrostową większości analizowanych wskaźników. Chociaż eksport usług wciąż stanowił relatywnie mniej ważny czynnik wzrostu gospodarczego, to jednak jego znaczenie powoli się zwiększało. Import także w coraz większym stopniu zaspokajał potrzeby konsumentów i wzbogacał ofertę usług na rynku.

Ocena roli handlu usługami w Polsce na tle innych krajów członkowskich Unii Europejskiej nie jest wysoka i nie wydaje się, by w najbliższych latach mogła znacznie wzrosnąć. Przyczyną jest skrajnie niski stopień specjalizacji Polski w nowoczesnych usługach pozostałych. Źródłem polskiej konkurencyjności są zatem głównie tradycyjne przewagi komparatywne w usługach transportowych oraz podróżach.

Bez rozwoju specjalizacji w nowoczesnych usługach trudno będzie Polsce osiągnąć wyraźną poprawę swojej pozycji na światowym rynku usług. Potwierdza to przykład krajów będących czołowymi eksporterami usług, które swój status zawdzięczają rozwojowi konkurencyjności w nowoczesnych usługach pozostałych.

Przezwyciężanie braku międzynarodowej konkurencyjności w usługach nowoczesnych wymaga znacznego wzrostu oszczędności wewnętrznych, które pozwoliłyby na sfinansowanie niezbędnych nakładów na produkcję i dostarczenie na rynek światowy nowoczesnych usług nieczynnikowych. Duże znaczenie w tym zakresie miałyby również odpowiednie rozwiązania instytucjonalno-prawne, ukierunkowane przede wszystkim na budowanie nowych przewag konkurencyjnych w polskiej ofercie eksportowej.

Kierunek przekształceń zachodzących w polskiej gospodarce wydaje się pozytywny, ponieważ wskazuje na proces modernizacji jej struktury. Polska powoli włącza się w międzynarodowy podział pracy usługami nowoczesnymi, obecnie głównie jednak przez rozwój offshoringu na świecie i rosnącą atrakcyjność jako zleceniobiorcy usług biznesowych.

Literatura

- Ewolucja sektora usług w Polsce w latach 1995–2008*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa, kwiecień 2010.
- Instrumenty umiędzynarodowienia działalności przedsiębiorców*, Departament Instrumentów Wsparcia, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2010.
- International Trade Statistics*, World Trade Organization, Genewa 2001, 2006, 2011.
- Janasz K., *Kapitał w finansowaniu działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w Polsce*, Difin, Warszawa 2010.
- Marzec A., *Usługi w obrotach handlu zagranicznego*, w: *Gospodarka i handel zagraniczny Polski w 2003 roku*, red. A. Marzec, J. Przystupa, Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego, Warszawa 2004.
- Misala J., *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011.
- Nakonieczna-Kisiel H., *Makroekonomiczne aspekty handlu zagranicznego*, w: *Podstawy handlu zagranicznego*, red. J. Dudziński, Difin, Warszawa 2010.
- Nakonieczna-Kisiel H., *Usługi w wymianie międzynarodowej*, w: *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Wybrane zagadnienia*, red. J. Dudziński, H. Nakonieczna-Kisiel, Wydawnictwo Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu w Szczecinie, Szczecin 2007.
- Narękwicz J., Stańkiewicz J., *Charakterystyka obrotów polskiego handlu zagranicznego w latach 1990–2008*, w: *Podstawy handlu zagranicznego*, red. J. Dudziński, Difin, Warszawa 2010.
- Olwert P., *Tygrys zwany Polską?*, <http://www.Newsweek.pl> (11.05.2012).
- Programy finansowania eksportu poprzez finansowanie nabywcy w serwisie internetowym Banku Gospodarstwa Krajowego*, <http://www.bgk.pl>.
- Radło M.J., *Delokalizacja w rozszerzonej Unii Europejskiej. Podstawowe zagadnienia, debata, tendencje, bilans przepływów kapitałowych*, w: *Delokalizacja w rozszerzonej Unii Europejskiej. Perspektywa wybranych państw UE. Wnioski dla Polski*, red. A. Hildebrandt, T. Kalinowski, M. Nowicki, P. Pelczar, M.J. Radło, P. Susmarsi, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Analiz i Strategii, Warszawa 2006.
- Radło M.J., O. Kowalewski, *Globalizacja polskiej gospodarki*, Materiały i Studia NBP, z. 220, Warszawa 2008.
- Rocznik statystyki międzynarodowej 2012*, GUS, Warszawa 2012.
- Sektor nowoczesnych usług biznesowych w Polsce*, Związek Liderów Sektora Usług Biznesowych, Warszawa 2012.

Szukalski S.M., *Delokalizacja potencjału usług jako instrument wzrostu konkurencyjności gospodarki*, w: *Unia Europejska. Integracja, konkurencyjność, rozwój*, red. K.A. Kłosiński, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007.

Zorska A., *Outsourcing i przenoszenie usług na świecie. Wnioski dla Polski*, „Gospodarka Narodowa” 2007, nr 1–2.

FOREIGN TRADE IN COMMERCIAL SERVICES IN POLAND AND OTHER EUROPEAN UNION MEMBER COUNTRIES

Summary

The article presents the role of foreign trade in services in Poland compared with other EU countries. The following parts of the paper cover an analysis of foreign trade in services, export and import ratio, per capita index, trade coverage and share of world trade in travel, transport and other services. Conclusions for Poland refer to the possibilities of enlargement the role of trade in services through development of comparative advantages in modern services.

Keywords: trade in services, export specialization in Poland

Translated by Katarzyna Nowacka-Bandos